

ongedaan gemaakt worden indien het normatief kader binnen de strafinrichtingen zelf niet consequent afgedwongen wordt.

De Copernicushervorming van de federale overheidsdiensten in België was, zoals reeds aangehaald, gebaseerd op 4 pijlers. Naar onze mening is in de modernisering van het Belgische gevangeniswezen één pijler ondergewaardeerd gebleven ten voordele van de overige drie, namelijk: 'een nieuwe managementcultuur'. Wellicht heeft men teveel verwacht dat wijzigingen in structuren, personeelsbeheer en werkprocedures de facto een verandering in de organisatiecultuur met zich zouden brengen. De realiteit spreekt dat echter tegen. De penitentiaire overheid zal dus nog meer inspanningen dienen te leveren om haar kerntaken opnieuw te vertalen naar de belevingswereld van de gedetineerden en van haar personeelsleden. Die laatste twee groepen als 'dummies' beschouwen, zoals vandaag nog teveel gebeurt, is ronduit gevaarlijk. Wij pleiten daarom voor beleid dat voortdurend vertaald moet kunnen worden naar de basis toe: diegenen waarvoor de missie bedoeld is (gedetineerden) en diegenen die haar mee moeten realiseren (gevangenispersoneel).

Bibliografische verwijzingen:

- BAS, R. (2003) *An Inquiry into the Managerialist Modernisation of Belgium's Prison Service*. Thesis 'Master in Penology and Management: Prison Studies'. University of Cambridge, United Kingdom.
- FEELEY, M. & SIMON, J. (1992) 'The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and its Implications', *Criminology*, 30: 449-474.
- FEELEY, M. & SIMON, J. (1994) 'Actuarial Justice: The Emerging New Criminal Law', in D. Nelken (Ed.) *The Futures of Criminology*. London: Sage. pp 173-201.
- KNOSTER, T., VILLA R. & THOUSAND, J. (2000). 'A framework for thinking about systems change' in R. VILLA & J. THOUSAND (Eds.), *Restructuring for caring and effective education: Piecing the puzzle together*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. pp 93-128.
- LIEBLING, A. (2004) *Prisons and their Moral Performance: A Study of Values, Quality and Prison Life*. Oxford: Clarendon Press.
- WATZLAWICK, P., BEAVIN, J. & JACKSON, D. (1967), *Pragmatics of Human Communication: A Study of Interac-*

tional Patterns, Pathologies, and Paradoxes. New York: W.W. Norton & Company, Inc.

Rudy Van De Voorde en Ralf Bas*

De werkstraf vanuit het perspectief van de projectplaatsen

1. Inleiding

De onbetaalde arbeid als sanctie, beter gekend als werkstraf, wordt zowel in België als internationaal ruim toegepast. Een essentieel kenmerk van deze straf is dat ze in de gemeenschap wordt uitgevoerd, namelijk in zogenaamde projectplaatsen of prestatieplaatsen. De samenleving – zo is het uitgangspunt – krijgt hiermee een essentiële rol toebedeeld en toont hiermee expliciet haar betrokkenheid. Het kameleonachtige karakter van de werkstraf zorgt er echter voor dat aan deze nieuwe strafvorm verschillende doelstellingen toebedeeld worden (Van Kalmthout, 2001: 872). Om de ware aard van de samenlevingsbetrokkenheid te onderzoeken, dienen we ons te richten tot de projectplaatsen: zij zijn nauw betrokken, zelfs onontbeerlijk, bij de uitvoering van de werkstraf en het is daarom belangrijk om te weten welke doelstellingen zij aan de werkstraf verbinden, wat hun ervaringen en noden zijn.

* De auteurs zijn beiden criminoloog en inrichtingshoofd van de gevangenis van gevangenis van respectievelijk Dendermonde en Sint-Gillis.

¹ De werkstraf kadert in het bredere begrip "onbetaalde arbeid als sanctie". In deze bijdrage gebruiken we de term werkstraf om de diverse vormen van onbetaalde arbeid als sanctie aan te duiden. De term heeft zowel betrekking op de dienstverlening in het kader van de bemiddeling in strafzaken als op de werkstraf als autonome straf, die ingevoerd werd bij wet van 17 april 2002. Voorafgaand aan de autonome werkstraf bestond sinds 1994 dienstverlening als voorwaarde in de probatiewet (niveau van de rechtbank) en als een voorwaarde voor bemiddeling in strafzaken (parketniveau). Beide mogelijkheden werden met de invoering van de autonome werkstraf afgeschaft. Binnen het kader van de wet bemiddeling in strafzaken werd in 2005 dienstverlening als mogelijke voorwaarde terug ingevoerd.

Projectplaatsen² situeren zich voornamelijk binnen openbare diensten en vzw's: groendiensten, bibliotheken, culturele centra, kinderkribbes, ziekenhuizen, natuurreservaten, sociale werkplaatsen, dierenasiels, wereldwinkels, kringwinkels, enzovoort. De taken die er verricht worden, betreffen voornamelijk handenarbeid. Het aanbod aan weekend- en avondwerk is eerder beperkt. In Vlaanderen werd in 2009 beroep gedaan op 3.366 vrijwillige projectplaatsen, in Wallonië op 3.380 plaatsen.³ Deze bijdrage vertrekt van de resultaten van een onderzoek van Mertens (2009 – 2010) naar de houding en de visie van de projectplaatsen ten aanzien van de uitvoering van de werkstraf in het arrondissement Leuven.⁴ Via halfgestructureerde interviews in de periode maart – mei 2010 werden zowel verantwoordelijken van de projectplaatsen als werkvloerbegeleiders, die dagelijks samen werken met de werkgestraften, bevestigd. Het gaat over 30 sleutelfiguren bij 20 verschillende projectplaatsen.⁵ Deze resultaten worden waar mogelijk vergeleken met twee andere onderzoeken. De Preventiedienst van de Stad Brugge (2007)⁶ deed een

bevraging bij de projectplaatsen in de periode mei – augustus 2007. Deze bevraging had als doel de samenwerking van de doorverwijzers⁷ met de projectplaatsen te evalueren en te peilen naar hun noden, behoeften en ervaringen. Luypaert, Beyens, Françoise & Kaminski (2007) deden een uitgebreid onderzoek naar de uitvoering van de werkstraf in de periode oktober 2006 – juli 2007 in België. Niettegenstaande dit onderzoek zich focust op het gesubsidieerde aanbod in de uitvoeringspraktijk van de werkstraffen en de leermaatregelen komen ook de vrijwillige projectplaatsen aan bod.

De volgende thema's komen hierna aan bod: de visie van de projectplaatsen op de werkstraf, op de rol en verantwoordelijkheden van justitie en de projectplaatsen, hun ervaringen bij de uitvoering van de werkstraf en hun noden. Deze items geven een indicatie over de wijze waarop projectplaatsen zich betrokken voelen op de samenleving en in welk discours deze betrokkenheid kadert, namelijk een eerder punitief discours, een re-integratief/resocialiserend discours of een benadering gericht op herstel.

2. De visie op de werkstraf

Het concept 'visie' wordt geoperationaliseerd aan de hand van volgende begrippen: motivatie van de projectplaatsen, de wijze waarop zij de doelstellingen van een werkstraf percipiëren en de manier waarop ze met de werkgestrafte omgaan.

Sociaal engagement blijkt de belangrijkste motivatie van de projectplaatsen om mee te werken aan de uitvoering van de werkstraf. Projectplaatsen willen kansen geven aan de werkgestrafte. Ze willen een positieve daad stellen, dit zowel ten aanzien van de werkgestrafte als ten aanzien van de maatschappij. Daarnaast betekent de werkstraf ook een meerwaarde voor de projectplaats zelf: er wordt praktisch werk verricht en de project-

als in het kader van gemeenschapsdienst voor minderjarigen wordt samengewerkt. Voor de vlotte leesbaarheid van de tekst wordt de term werkgestrafte gebruikt voor zowel werkgestraften, dienstverleners in het kader van een bemiddeling in strafzaken als voor minderjarige delinquenten die een gemeenschapsdienst moeten verrichten.

⁷ Doorverwijzers zijn de personen die de werkgestraften naar de projectplaatsen oriënteren, met name justitieassistenten en dispatchers (voor minderjarigen en meerderjarigen).

² Voetnoot 2 na Projectplaatsen 1e regel 2de alinea - De wet bepaalt dat openbare diensten van de Staat, de gemeenten, de provincies, de gemeenschappen en de gewesten, verenigingen zonder winstoogmerk (vzw's) of stichtingen met een sociaal, wetenschappelijk of cultureel oogmerk als projectplaatsen in aanmerking komen. Er wordt onderscheid gemaakt tussen enerzijds de vrijwillige of onbetaalde projectplaatsen en anderzijds de specifiek daartoe gesubsidieerde projectplaatsen (werkvloerprojecten en dispatchingsprojecten).

³ DIRECTORAAT-GENERAAL JUSTITIEHUIZEN, *Analyse uitvoering AWS 2009*, onuitgegeven, juni 2010.

⁴ Binnen het bestek van deze bijdrage beperken we ons tot de resultaten van het empirisch onderzoek. Een bredere theoretische situering van de ontwikkelingen met betrekking tot de werkstraf kan gevonden worden in het volledige werk van Mertens (2009 – 2010) en in Luypaert et al. (2007).

⁵ Het onderzoek richtte zich zowel naar vrijwillige projectplaatsen als naar gesubsidieerde werkvloerprojecten.

⁶ De focus van deze bevraging lag op het verbeteren van de samenwerking tussen projectplaatsen en doorverwijzers. De bevraging in Brugge richtte zich naar projectplaatsen waar zowel in het kader van de autonome werkstraf

plaats krijgt erkenning en erkentelijkheid van de werkgestrafte. Deze meerwaarde is niet verbonden aan een economisch voordeel, gezien projectplaatsen ook veel investeren in de werkgestrafte. Het economische aspect speelt aldus voor de meeste projectplaatsen weinig tot geen rol. Dit bevestigt de bevindingen van Luypaert et al. (2007 : 155).

De projectplaatsen verbinden diverse doelstellingen aan de werkstraf: (re-)integratie, besef bijbrengen aan de werkgestrafte, recidive voorkomen, herstelkansen bieden aan de werkgestrafte en een leerproces gericht op het aanleren van attitudes en inzicht verwerven. Door de meeste projectplaatsen wordt de werkstraf gezien als een vorm van (symbolisch) herstel. Voor hen is de werkstraf een positieve straf die kansen biedt, bovendien nuttig is en een actieve inzet vraagt. De helft van de projectplaatsen ziet een meerwaarde in het koppelen van de aard van de feiten aan het soort werk of soort projectplaats. Echter vanuit praktisch oogpunt⁸ stellen bijna alle projectplaatsen dat deze koppeling niet haalbaar is. Naast organisatorische beperkingen geven ze ook fundamentele bezwaren aan, zoals het gevaar van over-moralisering, twijfel aan de impact van deze koppeling of geen geloof in het effect van dit soort confrontaties. Zoals Luypaert et al. (2007: 198-188) eveneens aangeven, kan deze beperkte koppeling in de praktijk in conflict komen met de verwachtingen en doelstellingen van de rechter. Wat voor de rechter evident en logisch lijkt, is in de praktijk niet altijd haalbaar en zinvol. Ook maatschappelijke integratie wordt door de projectplaatsen als belangrijk beschouwd: werkgestraften komen soms in contact met een wereld die ze niet kennen en hierdoor wordt hun leefwereld verbreed.

Het benadrukken van maatschappelijke integratie staat in scherp contrast met de tendens in bepaalde landen waar de werkstraf in herkenbare fluoestjes wordt uitgevoerd. Deze tendens

wordt door de projectplaatsen als zeer negatief gepercipieerd. Vooral het stigmatiserende aspect voor de werkgestraften en het induceren van een dualiserende benadering in de samenleving wordt door hen als problematisch beschouwd. Het druist in tegen de doelstellingen en de waarden die projectplaatsen belangrijk vinden.

Met betrekking tot de wijze waarop projectplaatsen omgaan met de werkgestrafte, wordt ernaar gestreefd om de werkgestraften zo veel mogelijk op dezelfde wijze als andere werknemers te behandelen. Werkgestraften worden mee opgenomen in de organisatie en voeren dezelfde taken uit als de gewone werknemers, waarbij het werk wordt afgestemd op de persoon van de werkgestrafte. Afhankelijk van het aantal uren werkstraf enerzijds en de capaciteiten van de werkgestraften anderzijds worden ze ingeschakeld in het uitvoeren van zeer specifiek werk of bij het verrichten van eenvoudig uitvoerende taken.

Het opteren voor een gelijke behandeling van werkgestraften en gewone werknemers heeft als logisch gevolg dat een aantal prestatieplaatsen een eerder kritische houding aanneemt ten aanzien van groepsprojecten. Het werken met groepen werkgestraften zou enerzijds de individualiserende benadering en de integratie in de samenleving kunnen bemoeilijken. Anderzijds worden groepsprojecten wel als waardevol gezien waar een meer intensieve begeleiding (door een vrijgestelde beroepskracht) geboden wordt voor werkgestraften met zwaardere feiten of specifieke problemen. Op die manier kan de werkstraf ook voor de 'moeilijkere' doelgroep uitvoerbaar blijven. Groepsprojecten kunnen dus een (noodzakelijke) aanvulling voor de vrijwillige projectplaatsen betekenen en zorgen – door de professionele ondersteuning – tevens voor een engagement op langere termijn. Dezelfde bevindingen en standpunten met betrekking tot werkvloerprojecten⁹ worden gesignaleerd door Luypaert et al. (2007 : 259-260). In één van hun aanbevelingen geven ze de voorkeur aan een individuele benadering van de werkgestrafte en benadrukken ze het belang van een sterke band met de normale, dagelijkse

⁸ Aangegeven wordt dat niet voor elk misdrijf een koppeling kan gemaakt worden, dat voor sommige misdrijven deze koppeling maatschappelijk gevoelig ligt (feiten op kinderen en bejaarden), dat er soms teveel risico's zijn voor het cliënteel of het personeel van de projectplaatsen en dat het gevaar bestaat dat bepaalde projectplaatsen overbevraagd zouden worden en anderen geen vragen meer zouden krijgen.

⁹ Een werkvloerproject werd door Luypaert et al. gedefinieerd als een project waar de (gesubsidieerde) projectmedewerker meestal op het terrein actief meewerkt met de justitiabele.

omgeving waar het sociale leven zich afspeelt. Daarnaast stellen ze dat de stijging van het aantal werkgestrafden niet mag leiden tot de isolatie van de justitiabelen in gesloten structuren.

3. De rol en verantwoordelijkheden van justitie en de projectplaatsen

Er werd ook onderzocht waar de projectplaatsen hun rol en verantwoordelijkheden situeren ten aanzien van de rol en verantwoordelijkheden van justitie in de uitvoering van de werkstraf.

Projectplaatsen vinden het belangrijk dat justitie, bij monde van de rechter, een bewuste, doelgerichte keuze maakt bij het opleggen van een werkstraf. Ze verwachten dat diegenen die de werkstraf uitspreken in het positieve van deze straf geloven. Bovendien verwachten ze dat justitie, bij de uitvoering van de werkstraf, een consequent beleid voert en de geloofwaardigheid van de werkstraf niet in het gedrang brengt. Deze verwachting wordt vooral geformuleerd wanneer er zich problemen voordoen tijdens de uitvoering van de werkstraf. Na bijvoorbeeld agressiefeiten of diefstal op de projectplaats of het herhaaldelijk niet nakomen van afspraken door de werkgestrafte, verwachten de projectplaatsen dat justitie grenzen trekt en een consequent beleid voert, zowel naar de verdere uitvoering van de werkstraf als naar de uitvoering van de vervangende straf. Sommige projectplaatsen stellen zich vragen bij de extra kansen die werkgestrafden van de probatiecommissie krijgen. Conform de afspraken¹⁰ dienen projectplaatsen en werkgestrafden tijdens de uitvoering van de werkstraf immers verplichtingen na te leven en regels te respecteren. Projectplaatsen beslissen soms om een werkstraf stop te zetten omwille van overtredingen van deze regels en verplichtingen door de werkgestrafte. Indien ze daarna door de doorverwijzer (na een beslissing van de probatiecommissie) gevraagd worden om de werkgestrafte nogmaals een nieuwe kans te geven, leidt dit soms tot een zekere vorm van onbegrip. Projectplaatsen geven aan dat dergelijke praktijk hun geloofwaardigheid ten aanzien van de werkgestrafden dreigt

uit te hollen. Luyptaert et al. (2007: 196) vermelden dat ook justitieassistenten en dispatchers zelf dit 'meerkansenbeleid' van de probatiecommissies soms problematisch vinden.

De projectplaatsen zien hun rol in het begeleiden, opvolgen en integreren van de werkgestrafte. Er blijkt een grote inzet en bereidheid te zijn om deze taak op te nemen. Dit uit zich bijvoorbeeld in de bereidheid van de projectplaatsen om problemen in eerste instantie zelf te bespreken met de werkgestrafte. De hoger vermelde overeenkomst die wordt afgesloten bij de start van de werkstraf, vermeldt in dit verband de mogelijkheden en beperkingen. In de praktijk wordt deze overeenkomst echter niet zo strikt nageleefd en behouden projectplaatsen hun eigen manier van omgaan met conflicten en problemen. Zo zal bijvoorbeeld een sociale werkplaats anders omgaan met het naleven van afspraken dan een ziekenhuis. In de sociale werkplaats zijn omgaan met conflicten en afwezigheden eigen aan de organisatie, daar waar stiptheid belangrijker is voor een ziekenhuis. Hoe dan ook geven de meeste projectplaatsen aan dat ze een volwaardige rol willen spelen in de uitvoering van de werkstraf. Ze wensen over voldoende discretionaire bevoegdheid te beschikken om de werkgestrafden op een menswaardige en persoonsgerichte manier te benaderen. Bovenstaande vaststellingen bevestigen de bevindingen van het onderzoek dat in Brugge werd gevoerd (Preventiedienst Stad Brugge, 2007 : 14-16).

De vrijwillige projectplaatsen geven ook hun beperkingen aan. Ze hebben doorgaans niet de mogelijkheid om een begeleidings- of opleidingstraject met de werkgestrafte af te leggen en verwachten dan ook dat werkgestrafden zonder veel problemen kunnen meedraaien in de organisatie. De perceptie hiervan is afhankelijk van de projectplaats: een sociale werkplaats interpreteert dit anders dan een technische dienst van een gemeente.

Bovenstaande bevindingen wijzen er op dat de meeste projectplaatsen de werkstraf hoofdzakelijk situeren binnen het resocialisatiediscours, waarbij integratie in de samenleving voorop staat. Ze geven de voorkeur aan een positief gerichte straf eerder dan een louter punitieve invulling. Projectplaatsen tonen een grote solidariteit met de mens achter de dader en hun sociaal engagement is een belangrijke drijfveer voor hun inzet.

¹⁰ Tussen de werkgestrafte, het justitiehuis en de projectplaats wordt een 'Overeenkomst Werkstraf' of een 'Overeenkomst Dienstverlening' afgesloten, waarin duidelijk gestipuleerd staat welke de condities zijn bij het uitvoeren van de werkstraf of de dienstverlening.

Daarnaast is er ook aandacht voor herstel aan de dader en herstel aan de samenleving. Het herstel aan het slachtoffer komt echter niet aan bod. Enkele elementen van het veiligheidsdiscours spelen eveneens mee: het voorkomen van recidive blijft een belangrijke doelstelling.

4. Ervaringen met werkgestraften

Het onderzoek in het arrondissement Leuven toont aan dat vooral het soort ervaringen van projectplaatsen – overwegend positief of overwegend negatief – een invloed heeft op de algemene visie op de werkstraf.

Het engagement van de organisaties en de verantwoordelijken is over het algemeen zeer sterk. In de praktijk worden echter vooral de werknemers en de werkvloerbegeleiders met problemen geconfronteerd. Daardoor komt hun engagement wel eens onder druk te staan. Dit spanningsveld wordt door de meeste verantwoordelijken erkend en benoemd. Uitzonderlijk komt het voor dat de begeleiders en werknemers op de werkvloer verkiezen om de samenwerking met justitie stop te zetten, maar beslist de directie eenzijdig tot een verderzetting.

De meeste projectplaatsen ervaren het verloop van de werkstraf als positief tot zeer positief. Het gebeurt dat werkgestraften na de uitvoering van de werkstaf regelmatig contact houden met de projectplaats via vrijwilligerswerk of een vakantiejob. Af en toe krijgen ze een betaalde job aangeboden.

Een beperkte groep projectplaatsen heeft overwegend negatieve ervaringen. Die ervaringen hebben vooral betrekking op het niet nakomen van afspraken door de werkgestraften, gebrek aan motivatie of gepaste werkattitude, geen voorafgaande werkervaring hebben, ... Deze projectplaatsen ervaren de kleinere, maar steeds terugkerende problemen als zeer belastend, waardoor ze dreigen af te haken. De balans tussen positieve en negatieve ervaringen dient in evenwicht te zijn om het engagement op langere termijn te kunnen vrijwaren. Opvallend hierbij is dat de meeste problemen zich situeren bij de uitvoering van de werkstraf tijdens het weekend. Dit kan enerzijds verklaard worden door het feit dat studenten of schoolgaande jongeren zonder werkervaring hun werkstraf vaker tijdens het weekend verrichten.

Anderzijds spelen hierbij ook beperkingen van de organisaties tijdens het weekend een rol. In het weekend is de personeelsbezetting lager waardoor de werkdruk op de werknemers hoger is. Extra investering in een werkgestrafte is dan geen evidentie. Bovendien is de verantwoordelijke in het weekend bijna nooit aanwezig en wordt de opvolging van de werkstraf toegewezen aan andere personeelsleden van de dienst. Dit verloopt niet altijd probleemloos, omdat deze persoon niet steeds de opleiding, de vaardigheden en de ervaringen heeft om leiding te geven en adequaat op te treden bij moeilijkheden.

Negatieve ervaringen en problemen worden bovendien ook gekleurd door het soort organisatie, de verwachtingen van de projectplaatsen en de vereisten die men aan de werkgestraften stelt. Wat sommige projectplaatsen aangeven als een negatieve ervaring, ervaren anderen als een 'fait divers'. In het onderzoek van Brugge komen gelijkaardige resultaten naar voor.

5. Noden van de projectplaatsen

Tot slot werden ook de noden van de projectplaatsen in kaart gebracht. Wanneer de doorverwijzer de werkgestrafte naar een projectplaats oriënteert, heeft de projectplaats behoefte aan informatie. Naast praktische gegevens verwacht men dat relevante informatie met betrekking tot de werkgestrafte en zijn achtergrond wordt doorgegeven. Op die manier kunnen projectplaatsen beter inschatten op welke plaats de werkgestrafte het best kan meedraaien en hoe de slaagkans kan verhoogd worden. De drie vermelde onderzoeken tonen echter uiteenlopende bevindingen, wat betreft de verwachtingen bij projectplaatsen rond het voorafgaand krijgen van informatie over de feiten. Uit het onderzoek in Brugge (2007 : 22-23) blijkt dat de helft van de bevroagde projectplaatsen de feiten wil kennen. In het arrondissement Leuven geven de meeste projectplaatsen aan de feiten eenvoudigweg niet te willen weten. In het onderzoek van Luypaert et al. (2007 : 117), dat zich over meerdere arrondissementen in Vlaanderen en Wallonië uitstrekte, bleek dat ongeveer één derde van de werkvloerprojecten het noodzakelijk vindt om over informatie inzake de feiten te beschikken. De behoefte aan informatie komt voort uit het feit

dat de projectplaatsen eventuele veiligheidsrisico's voor alle betrokkenen willen kunnen inschatten. Na de oriëntatie en voor de start van de werkstraf vindt een kennismakingsgesprek plaats met de werkgestrafte en de projectplaats. De overgrote meerderheid van de projectplaatsen verwacht dat de doorverwijzer aanwezig is bij dit kennismakingsgesprek. De redenen hiertoe zijn divers. Het persoonlijk contact bevordert de samenwerking en dit heeft een positief effect voor de verdere opvolging. Bovendien leert de doorverwijzer de projectplaats beter kennen zodat hij de context kent en de werkgestrafte juist kan oriënteren. Ook voor de werkgestrafte wordt deze aanwezigheid belangrijk geacht. Het kader van de werkstraf wordt duidelijk geschetst en er kunnen duidelijke en transparante afspraken gemaakt worden tussen drie partijen. De aanwezigheid van de doorverwijzer kan bovendien drempelverlagend werken voor de werkgestrafte bij zijn intrede op een projectplaats.

Tijdens de uitvoering van de werkstraf verwachten projectplaatsen dat ze bij problemen terecht kunnen bij de doorverwijzers. Algemeen ervaren projectplaatsen een vlotte samenwerking met de doorverwijzers. Enkele projectplaatsen signaleren dat men doorverwijzers soms niet snel genoeg kan bereiken, waardoor men niet kort op de bal kan spelen. Contact tijdens de uitvoering, hetzij telefonisch, hetzij via een bezoek ter plaatse ervaren de meeste projectplaatsen als een vorm van erkenning, zowel naar de werkgestrafte als naar de projectplaats toe. Uit de bevraging in Brugge (2007 : 26) blijkt dat projectplaatsen de doorverwijzers ook buiten de kantooruren willen kunnen bereiken.

Daarnaast geven de projectplaatsen noden op financieel vlak aan. Door de aanpassing van de overeenkomsten werkstraf en dienstverlening aan de dienstorder van 19 juli 2006¹¹ worden projectplaatsen immers als 'werkgever' van de

werkgestrafte beschouwd en verantwoordelijk gesteld voor de financiële kosten verbonden aan de uitvoering van de werkstraf.¹² De meeste projectplaatsen vinden echter dat justitie of de werkgestrafte zelf verantwoordelijk zijn voor deze kosten. Projectplaatsen zoeken op een pragmatische manier naar oplossingen voor dit probleem. Aan de werkgestrafte wordt gevraagd om eigen werkkledij of werkschoenen mee te brengen. Uit het onderzoek van Luybaert et al. (2007 : 189 – 190) blijkt dat de gevolgen van deze aanpassing verschillend zijn in de gerechtelijke arrondissementen en samenhangen met de wijze waarop de dienstorder aan de projectplaatsen gecommuniceerd werd. In sommige gerechtelijke arrondissementen, waar de nieuwe verantwoordelijkheden en bijhorende kosten voor de projectplaatsen die uit de dienstorder voortvloeien expliciet gecommuniceerd werden, heeft een aanzienlijk aantal van hen als gevolg hiervan afgehaakt. In andere arrondissementen werd deze dienstorder en de hieraan verbonden verplichtingen niet systematisch gecommuniceerd maar werd gezocht naar praktische oplossingen om zoveel mogelijk conform de regelgeving te werken. Om een antwoord te bieden op deze problemen werd in maart 2007 een KB uitgevaardigd om onder bepaalde voorwaarden de kosten die voortvloeien uit de uitvoering van werkstraffen en dienstverleningen terug te betalen aan de projectplaats.¹³ Tot op heden is dit KB echter niet uitvoerbaar wegens het ontbreken van uitvoeringsbesluiten. Dit heeft tot gevolg dat projectplaatsen nog steeds instaan voor de kosten.

Daarnaast ervaren meer bepaald de werkvloerprojecten een probleem met de beperkte financiering van de loon- en werkingskosten van de werkvloerbegeleiders. Het Globaal Plan dat instaat voor de subsidiering van deze projecten, staat immers niet in voor het geheel van de personeelskosten¹⁴ en

¹¹ DIRECTORAAT-GENERAAL JUSTITIEHUIZEN, Dienstorder Dienst Justitiehuis 2006/3, *Overeenkomsten werkstraf en dienstverlening, 19 juli 2006*; DIRECTORAAT-GENERAAL JUSTITIEHUIZEN, Dienstorder Dienst Justitiehuis 2006/4, *Overeenkomsten werkstraf en dienstverlening zoals voorzien in de dienstorder 2006/3 van 19 juli 2006*, 28 juli 2006; DIRECTORAAT-GENERAAL JUSTITIEHUIZEN, Dienstorder Dienst Justitiehuis, 2006/2, *Rechtspositie van de werkgestrafte*, 19 juli 2006.

¹² Het gaat over kosten van werkschoenen, werkkledij, veiligheidskledij en medische keuring voor de werkgestrafte.

¹³ Art. 2 §1 KB 23 maart 2007 betreffende de terugbetaling door de Federale Overheidsdienst Justitie van de kosten in het kader van de uitvoering van de werkstraf en de dienstverlening, BS 5 april 2007.

¹⁴ De personeelskosten worden door justitie betaald aan de hand van niet geïndexeerd

evenmin voor de werkingskosten. Deze kosten dienen gedragen te worden door de betrokken organisatie of het gemeentebestuur. De werkvloerprojecten wijzen dan ook op de verantwoordelijkheid van de FOD Justitie (zie ook Luypaert et al., 2007 – 78-79).

6. Besluit

De invoering van de autonome werkstraf kwam in 2002 in België tot stand in een toenemend punitief en controlerend klimaat. Toch blijkt in de praktijk dat de projectplaatsen – een centrale actor in de toepassing van deze nieuwe wet – vooral belang hechten aan een positieve invulling van de straf en meer bepaald de nadruk leggen op resocialisatie, genoegdoening aan de samenleving en gedragsbeïnvloeding. In die zin tekent de uitvoeringspraktijk van de projectplaatsen zich af tegen recente evoluties en ontwikkelingen die het uitvoeren van straffen in de samenleving vooral als een rationeel economisch alternatief voor de overbevolking van de gevangenen beschouwen en waarbij managementtechnieken en -waarden zoals beheersing, efficiëntie en kosten-batenanalyse voorop staan.

Projectplaatsen kaderen aldus de werkstraf voornamelijk in het resocialisatie-ideaal waarin de persoonsgerichte benadering en de maatschappelijke integratie van de werkgestraften op de voorgrond staan. Dit engagement van allerlei lokale organisaties en overheidsdiensten in de uitvoering van gemeenschapsgerichte straffen mag uniek genoemd worden. Deze vorm van samenlevingsbetrokkenheid bij de strafrechtsbedeling heeft echter ook nood aan ondersteuning en aanmoediging. De overheid, en met name de FOD Justitie, dient hiertoe duidelijke gebaren te stellen. De overheid dient zich ook te verdiepen in de problemen en beperkingen die door de projectplaatsen worden aangegeven. Op die manier kan de overheid er in slagen om van de werkstraf niet enkel een kwantitatief belangrijke maar ook een kwalitatief volwaardige straf te maken die re-integratie-, herstel- en toekomstgericht is.

Bibliografie

LUYPAERT, H., BEYENS, K., FRANCOISE, C. & KAMINSKI, D., *Werken en leren als straf. Onderzoek naar de uitvoering van werkstraffen en leermaatregelen in België*, Brussel, VUB Press, 2007.

MERTENS, M., *De visie van de projectplaatsen op de werkstraf en de dienstverlening*, Masterproef Criminologische Wetenschappen, K.U.Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2009-2010.

Preventiedienst Stad Brugge, *Bevraging prestatieplaatsen Autonome werkstraffen gemeenschapsdienst Brugge*, Onuitgegeven rapport, 2007.

VAN KALMTHOUT, A.M., *'Si non solvit in opere...' Bijdragen over de geschiedenis en ontwikkeling van onbetaalde arbeid als strafsancie*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2001.

May Mertens*

VERVOLGING, BERECHTING EN MAGISTRATUUR

Dansen op de brug. Enkele reflecties over het beroepsgeheim van de justitieassistent

1. Inleiding

Het beroepsgeheim stamt uit een lang vervlogen tijd waarin de posities die hulpverleners enerzijds en justitie anderzijds ten opzichte van elkaar innamen nog relatief duidelijk waren afgelijnd. Hulpverleners werkten ofwel volkomen buiten het justitiële kader (denk aan het preforensisch werk) ofwel integraal onder de vleugels van Vrouwe Justitia (denk bv. aan gevangenisartsen, de Penitentiair Antropologische Dienst).

Een en ander is ondertussen echter flink geëvolueerd en vooral heel wat genuanceerder geworden. Niet alleen de hoeveelheid bruggen tussen justitie en hulpverlening gaat crescendo, ook het aantal mensen dat op die bruggen werkt – en als bruggebouwers tussen hulpverlening en justitie een eerder hybride schakelfunctie vervult – is in opmars. We zien dit nadrukkelijk op alle echelons van de strafrechtsbedeling waarbij aan de hulpverlening wordt gevraagd om justitiële cliënten

barema's. De anciënniteit wordt niet gesubsidieerd.

* Coördinator Alternatieve Gerechtelijke Maatregelen Justitiehuis Leuven.